

ИНТЕРВЈУ СА ПРОФ. ДР НИКОЛОМ М. ПОТКОЊАКОМ

Проф. др Никола Поткоњаќ, први слева у првом реду. Трећи конгрес педагога Југославије, Охрид, 1973. године (Педагошки музеј, Београд, Фонд Николе Поткоњака)

ИНТЕРВЈУ СА ПРОФ. ДР НИКОЛОМ М. ПОТКОЊАКОМ

Др Никола Поткоњак, редовни професор у пензији са Филозофског факултета у Београду. Последипломске студије је завршио у Лондону, а докторирао у Београду. У два мандата био је председник Просветног савета Србије. Уређивао је теоријски часопис *Педагогија*. Аутор је више од 60 монографских публикација, око 200 научних и стручних радова, иницијатор и организатор више округлих столова и стручних дискусија.

Када сте дошли на Филозофски факултет?

Студије педагогије сам уписао октобра 1946. Дипломирао сам 1950. године. Остао сам на Факултету као асистент (изабран 1951), доцент (1960), ванредни професор (1965) и редовни професор (1975). Пензионисан сам 1989. године.

Шта је највише допринело оснивању Одељења за педагогију Филозофског факултета Универзитета у Београду?

Доста је сложено одговорити на то питање. Веровато оснивање прве Учитељске школе у Крагујевцу 1871. године (прва на територији Србије), затим су следиле друге (Београд, Алексинац, Јагодина) у којима су се предавали педагогија и методика наставе као посебни предмети, као и потреба за професорима те струке. Утицај педагога који су студирали у Немачкој и по повратку у Србију се залагали за изучавање педагогије. Захтеви удружења наставника (и њихова гласила) која су предлагала педагошко оспособљавање на-

ставника. Неповољни извештаји о раду учитеља у школама. Угледање на универзитете у Немачкој где се педагогија изучавала као посебна наука итд. Могли би се навести још неки општи и посебни разлози. Поменуо сам неке.

Који су по Вашем мишљењу били највећи проблеми у процесу стварања јединствене осморазредне основне школе у Југославији и по чему је Србија била специфична?

Наследили смо из Краљевине Југославије веома неразвијену праксу обавезног школовања. Познато је да је још 1929. године донесен закон о осмогодишњој основној школи. Он није уопште заживео пре рата. Штавише, било је много места и без четвороразредне основне школе. Пола младе генерације, обвезника те школе, није било обухваћено школом. Неписменост је била велика. Посебно међу женама. Док су неки неразвијени крајеви Југославије били без школе, у другим, развијенијим (Словенија, Војводина, неки делови Хрватске) постојале су „више народне школе“, „више продужне школе“ различитог трајања (пет, шест, седам и осам година). У Краљевини Југославији сваких пар година затварана је нека учитељска школа и није уписивала ученике, наводно због „хиперпродукције учитеља“, а њих уопште није било довољно. Традиција и однос према обавезној школи и слању деце, посебно девојчица, у школу били су веома различити у појединим крајевима земље. Родитељи нису слали децу у школу, посебно женску, и за то нису сносили последице итд. Томе треба додати да у многим местима није било ни школских зграда ни опреме. Постојале су многе тешкоће и при штампању уџбеника. Учитељи су из политичких разлога веома често премештани из места у место, многи који су завршили учитељску школу годинама су чекали на посатављење. То веома тешко стање погоршано је током Другог светског рата (рушење и пустошење школа, страдање и оно мало учитеља што их је било – њихово учешће и погибије у ратним збивањима, затварање у логоре, прихватање других позива после рата уноснијих од учитељског, уништена опрема, чак и основни инвентар у школским зградама које су преживеле ратна разарања итд.).

Све то је требало по завршетку рата обновити, довести у ред, ставити у функцију, градити нове школске зграде, обезбедити опрему и уџбенике... То није било нимало једноставно у ратом и окупацијом ужасно разореној земљи. Још је требало спроводити и обавезно осмогодишње школовање и обухватити што више за школу дорасле

деце. Тражило је и много времена и многа материјална средства. Њих уопште није било. Оскудевало се у свему томе, као и у кадровима, када је реч и о свим средњим школама... Ни факултети и више школе нису тога били поштеђени. Напросто, није се знало шта почети обнављати као прво и где уложити оно мало средстава која су постојала.

Не знам да ли је Србија у томе била посебно специфична. И она се састојала из региона који су били развијенији и оних који су били неразвијени, са великим разликама у стању по градовима и већим местима и селима, са бројним националним мањинама итд.

Са каквим се проблемима у раду суочавала Комисија за реформу школства која је радила од 1953. до 1958. године?

Ми смо ту реформу међу собом кратко означавали/називали „реформа 1958“, по години када је донет Општи закон о школству. Био је то последњи закон у области школства који је донет у Југославији на савезном нивоу са важношћу за све републике и покрајине.

На претходно питање сам одговорио у каквом стању је било обавезно основно и остало школство по завршетку рата. Оно је трајало годинама и веома споро се превазилазило. У тим тешким условима предузета је веома обимна и доста радикална реформа школства у социјалистичкој Југославији. Веома смео подухват. Требало је показати у чему је новина те реформе, у чему се она разликује од стања школства у Краљевини (буржоаској) Југославији, показати лице нових социјалистичких школа и сл.

Ја сам радио као члан одбора/комисије који се бавио основним-обавезним шоловањем у тој реформи. Основни проблем је како конципирати јединствену обавезну школу у целој земљи (и то социјалистичкој), како превазићи разлике које постоје у односу на поједине републике, покрајине, регионе, градове и села и како то увести у праксу. Хтели смо тада да изградимо модерну, савремену и нашем социјалистичком друштву примерену јединствену осмогодишњу обавезну школу.

Ништа мање није било проблема ни на другим школским ступњевима. Наследили смо из Краљевине Југославије веома лоше организован и нејединствен систем средњег образовања (грађанске школе – које су сматране изразом „класне буржоаске“ организације школства и оне су убрзо укинута, ниже гимназије, потпуне гимназије, занатске школе – женске, шегртске, учитељске, разне верске школе итд. Није било једноставно све то „довести у ред“ и створити

нови социјалистички кохерентан систем средњег образовања, поготово без селекције, дискриминације, неравноправности, једнак за све – како је то прокламовано у социјалистичкој Југославији. Поред тога и овде се поставило као велик проблем питање недостатка зграда, опреме, рад у сменама, недостатак квалификованих кадрова и сл. за све средње школе.

Проблем је био и у томе како у тај систем уградити прокламовано обавезно осмогодишње школовање које другим делом задире у ниво и систем наслеђеног средњег образовања/школовања. Предлагано је да се све грађанске школе и ниже гимназије (називане и „прогимназије“) споје са четвороразредним основним школама и тако створе јединствене осмогодишње. Више година постојао је паралелизам у том смислу. Многи то нису прихватили. Вођене су о томе расправе. А у пракси нису постојали услови ни за било које рационално и практично решење.

Можда се може рећи да је најмање системских проблема било са трећим школским ступњем. Остале су да и даље раде и више школе и факултети, односно универзитети. Међу њима није успостављена одређена веза. На то нису пристајали факултети. И ове институције су биле исто тако суочене са готово непремостивим тешкоћама када је реч о простору, зградама, опреми, литератури и, посебно, кадровима.

Иначе, за све школе свих ступњева као општи захтев, не увек јасно и прецизно дефинисан, важио је – извршити идејну преоријентацију у читавом систему школства и уместо буржоаског изградити нови социјалистички систем.

Шта бисте рекли, која или чија су се искуства највише узимала у обзир приликом изградње модерног школског система у Југославији после рата (пре свега у педесетим годинама 20. века)? Ако говоримо о реформи школског система, која земља или чије искуство је на Вас оставило најјачи утисак и зашто?

Према устаљеном обичају и пракси у тим првим послератним годинама у социјалистичкој Југославији у свему се, па и у школству, угледало на Совјетски Савез. Није се много знало, ни међу нама који смо радили у Комисији за реформу, какви системи школства постоје на Западу и које се тамо реформе у тим послератним годинама предузимају. Нису постојале везе са тим земљама. Сматрало се тада да то и није много потребно, јер, прихватајући став совјетске педагогије и државе да је све то „капиталистичко“, „буржоаско“, „класно“ органи-

зовано и за нас неприхватљиво и назадно, није се много ни тежило да се то упозна и користи у нашој реформи.

Морам додати да се тада није довољно знало ни о систему школства у СССР-у. Оно што смо знали јесте да он има другачију традицију од нас, друге организационе оквире и системска решења и да ни он није за нас прихватљив као такав.

Дакле, сматрало се да ми морамо градити свој особени систем новог и модерног социјалистичког школства без много угледања на друге. Рекао бих да нисмо тада имали непосредне узоре за угледање.

Колико је Унеско био значајан за реформу школства у Југославији?

Колико се ја сећам, тек после 1970. године увелико се почело позивати на нека документа Унеска при предлагању и извођењу реформи школства код нас. Та документа су превођена и умножавана код нас и била су шире доступна. И у „реформи 1958“ и касније позивало се, унеколико, на „препоруке“ међународног Бироа за образовање, чије седиште је у Женеви. Он је сваке године организовао међународни скуп посвећен неком школском (образовном, васпитном) питању и давао „препоруке“ земљама чланицама. Југославија је била једна од тих земаља. Из тих земаља претходно би Бироу слали извештај о питању које је предмет расправе на годишњем скупу. Ти извештаји и дискусије на таквом међународном скупу били су основа за давање „препорука“. Ја сам касније присуствовао на неколико таквих скупова Бироа за образовање у Женеви.

Да ли имате утисак да се педагошка струка у Југославији теже одупирала крутим и догматским мишљењима него неке друге и, ако имате, зашто тако мислите?

Да. Тачно је да су се у педагошкој струци дуго задржавали и деловали крути и догматски идеолошки и политички ставови. Социјалистичка Југославија са КПЈ на челу прихватила је ставове СССР-а и Бољшевичке партије да су питања школства, образовања и васпитања „класна питања“, суштинска питања „пролетерске класе“, изузетно важна за ту класу и њено „ослобађање“, „просвећивање“ и владање државом, да су веома „важно оружје у класној борби“ и сл. Због тога ниједно иоле важније питање – поготово реформско, радикалнија промена – у тој сфери није се могло решавати без претходног става владајуће Комунистичке партије. Тако је било у СССР-у, тако је

било и код нас у Југославији. И тако је остало све до краја тога и таквог друштвеног система.

Партијски ставови били су, дакле, једина основа државне просветне политике и она се здушно захтевала и залагала се за њихово доследно остваривање. Све значајније промене у области школства и образовања биле су инициране на партијским скуповима и формулисане су у партијским резолуцијама. То се дословно преносило у просветну политику (партијске/социјалаистичке) државе. Ништа се није радило и није могло да се ради ван тога.

Ако је педагогија хтела да постоји и да буде прихваћена и призната у таквом друштву, она се морала бавити на исти начин питањима из тих партијских одлука.

Педагогија у Југославији доста година после Другог светског рата поступала је исто као и совјетска педагогија. Она је имала као свој основни задатак да тумачи, разрађује, конкретизује, помаже и доприноси практичком остваривању партијских одлука. То су прокламовала као своје основне циљеве и сва педагошка друштва (савезна, републичка, покрајинска). Томе су посвећивани готово сви скупови организовани у тим друштвима. Томе је служила и педагошка периодика.

Постојао је у совјетској педагогији готово истоветан шаблон за расправу о било ком важњем педагошком питању. Најпре се наведу одлуке и ставови КП па се онда иде на њихову „теоријску“ и „практичну“ „разраду“ и „тумачење“, „доказивање“ исправности такве одлуке. То је прихватио највећи број педагога и у Србији.

Таквог става наша југословенска педагогија се није ослободила ни после сукоба у оквиру Информбироа, када је дошло и до извесног ослобађања од догматизма и „владавине“ партије над педагогијом.

Код нас, једног мањег броја педагога, постојало је уверење да ће се после Резолуције III пленум КПЈ 1949. године, када је прокламовано право сваког појединца на слободан индивидуални развој (став да „не треба све подшишавати на исти калуп“ путем образовања и сл.), остварити темељнија промена и у односу између политике и педагогије, али до тога није дошло, односно дошло је само у веома малој мери.

Било је код нас појединих педагога који су писали да је „време“ да педагогија престане да буде „слушкиња просветне политике“ (није се говорило „партијске“) и да се осамостали „као наука“. И сâм сам понешто о томе говорио и писао. Али се ствари нису много и ра-

дикалније мењале све до краја док је КПЈ имала монопол над школством и просветом.

Мислим чак да једном броју наших педагога, и у Југославији и у Србији, тај однос потчињености („слушкиња“) педагогије партијској и просветној политици није много ни сметао. Нису осећали то као проблем и нису много прихватили да се постојеће стање мења. Сматрали су да је њихова дужност да и у педагогији буду „одани“ Партији, социјализму, „комнистичким педагошким“ идејама и сл. Тако што ће „чувати“ оно што Партија прописује и захтева. Неки су то чинили из убеђења да је тако једино могуће а други, рекао бих, из личног commoditeta. Остајање „на линији партијских одлука“ (што значи да други одлучује, а ти само треба да то подржаваш, објашњаваш и тумачиш) лишавало их је потребе личног самосталнијег решавања актуелних педагошких питања, лишавало их је потребе критичког става у одговорности у бављењу педагошким питањима на другојачији начин. На више скупова педагога, колико се сећам, било је речи о непостојању, недостаку критичког става и таквих радова у педагогији код нас.

Да ли је социјалистичка Југославија успевала да одшколује довољан број учитеља и, ако није, на који начин је овај проблем превазилажен?

Већ сам рекао да се у свим областима школства и просвете осећао веома велики „кадровски проблем“ после завршетка рата. Кадрова ни пре рата није било довољно. Многи су учитељи и наставници изгинули у рату и у логорима, знатан број њих је прихватио по завршетку рата много уносније и боље плаћене положаје (у партији, војсци, друштвеним организацијама, у администрацији) у државним службама. Поготово их није било довољно када је реформама предвиђен велик број промена у школству (обавезно осмогодишње, борба за већи обухват школских генерација на свим ступњевима, отварање нових школа и сл.) које су захтевале далеко већи број квалификованих кадрова од постојећег стања.

У годинама после завршетка рата организовани су (на пример, при свим учитељским школама) кратки курсеви за „убрзано“ образовање учитеља.

Додао бих: споро су се рашавала системска питања образовања учитеља. Остало је спорно, и није решено ни до данас, питање како образовати кадрове за средње школе на факултетима, погото-

во њихово педагошко-психолошко-методичко образовање. Факултети су се у томе показали као веома конзервативне и круте, за иновације и реформе неспремне институције. Одбијали су упорно све могуће предлоге да се то питање реши. И у томе су, нажалост, успели. Ни данас стање није боље.

Да ли је, по Вашем мишљењу, доношење Општег закона о школству (1958) представљало неку врсту револуционарног чина и зашто?

Већ сам рекао да смо ми педагози целу реформу школства која је тада извођена у Југославији и била доста радикална (изградња новог социјалистичког система школства и образовања) кратко звали као „реформа 1958“ управо по томе закону. То говори о значају који му је придаван. Он је дефинитивно утврдио (законски) обавезно осмогодишње школовање и систем школства у читавој земљи и за све грађане. То је била основа и полазиште за системска решавања свих других питања школства на свим ступњевима. Напокон, то је био последњи „савезни“ закон у тој области. После тога (устава из 1963. и поготово 1974) свака република и покрајина „кројила“ је свој систем школства самостално. Међурепубличко-покрајинска комисија (чији сам ја био члан када сам био председник Просветног савета Србије, иначе чинили су је руководиоци образовања у републикама и покрајинама, обично по двоје) састајала се повремено (углавном месечно) са циљем да „уједначи“, нађе „заједничка“ решења“, омогући „размену искустава међу републикама и покрајинама“ по актуелним питањима школства и образовања. Та комисија је, међутим, могла само да даје сугестије и предлоге који никог не обавезују да их прихвати и спроводи. У Комисији најмање су биле кооперативне: Словенија, затим Војводина, па и Босна и Херцеговина. Словенија је, на пример, увек тражила формулације у препорукама које она усваја, које су њој и осталима давале широко поље деловања ван донетих препорука. На тој линији је била и Хрватска (посебно за време када је просветом у тој републици руководио Стипе Шувар). Било је у тој комисији и личних надмудривања и „препуцавања“ па и „такмичења“ ко ће први побрати ловорике и признања у остваривању реформских партијских предлога у области школства и просвете (на пример, када је била реч о „усмереном образовању“, таква суревњивост је постојала између Стипе Шувара као министра просвете у Хрватској и Миленка Николића као руководиоца просвете у Војводини).

Школа је у социјалистичкој Југославији имала огроман значај у друштву. У великој мери је допринела интензивирању друштвене мобилности. Није било ретко, а ево и Ваш случај то показује, да се деца која потичу из сиромашних породица у којима су родитељи неписмени, школују и захваљујући свом образовању заузму запажен положај у друштву. Ваша мајка је била неписмена а Ви сте постали универзитетски професор. Зашто је то данас све мање могуће?

Да, ми сиротиња, породице без велике „школске традиције“, са неписменим и полуписменим родитељима, без истакнутијих, по образовању и друштвеном положају, члнова у породици, ми који смо себе сматрали припадницима „пролетерске класе“, а социјалистичку државу „својом државом“ итд. сматрали смо да нам је створена и отворена перспектива да управо образовањем, школовањем, изађемо из незахвалног и непривилегованог друштвеног положаја. То нисмо смели да пропустимо и многи од нас нису пропустили.

Не треба заборавити да је такво осећање у нашим породицама и код нас деце резултат веома повољне тадашње друштвене климе. Створен је и одржаван веома позитиван однос према школовању. Напред сам говорио већ нешто о схватању школе као важног средства „класне борбе“ пролетаријата. Постојала је тада бесплатност школовања на свим ниоима. Извршена је децентрализација и деурополизација многих школа и оне су постале шире доступне свима. Укинуте су многе препреке које су постојале за прелазак из једне школе у другу, са једног на други степен у школском систему. Свест о могућности запошљавања на престижнија места после школовања била је веома присутна. Постојала је доста широка могућност да добију новчану помоћ (стипендије) они који се школују. Постојали су примери оних појединаца који су у томе успели итд. итд. Све је то стварало веома повољну климу за позитиван однос према школи и школовању. То се није лако пропуштало. Радом, учењем – схватили смо ми сиротиња – успешним завршавањем одређених школа – могло се много тога остварити и у животу и у раду. И многи су, укључујући и мене лично, то остварили. Касније, све је то почело да се мења. Многе погодности за школовање које су постојале су мењане и умањиване. У последњих деценију и по 20. века све је теже било за сиромашне, непривилеговане у друштву, остварити такву друштвену мобилност путем школе.

Без којих политичких и друштвених фактора, по Вашем мишљењу, нема успешне реформе школства?

Морају да се стекну многи, и још једном многи, политички, друштвени, економски, научно-технолошки, па и индивидуални и међународни захтеви и услови да би се приступило реформи школства. Потребна је и сасвим одређена клима и свест у друштву да је реформа заиста потребна. Да је „зрело време“ за реформу. Потребно је уважавање и свих сазнања и истраживачких резултата о стању у школству које треба да се мења. Потребна је футуристичка визија развоја друштва и школства која му одговара и која ће га пратити и потпомагати друштвене потребе за променама и напредовањем. Потребно је решити веома много тога када је реч о материјално-финансијским питањима, остваривати, приближавати се остваривању обећања о демократичности и доступности образовања и школовања свима без дискриминације итд.

Свака реформа школства је веома сложена и захтева уважавање многих чинилаца. Зато многе, на брзину и недовољно утемељене и припремљене реформе школства, и у свету и код нас, нису успеле. Оне нису уважавале све чиноце који су битни и, чак, пресудни за такве реформе.

Ја сам једно време имао идеју да предложим писање (направио сам и неке концепте) „методологије извођења школских реформи“. Мислио сам, на основу личних искустава и учествовања у реформама, сазнања о реформама у другим земљама, на основу педагошких и других научних сазнања и визија будућности, да је то веома потребно. Покушао сам то да предложим на једном састанку ЦЕРИ-ја у оквиру ОЕЦД-а у Паризу (када сам у тој организацији био представник Југославије) да то буде међународни пројекат. То није прихваћено са образложењем да је свака реформа школства до те мере специфична у свакој земљи, да би било какво „преписивање“ (макар и на науци засновано) деловало више негативно него позитивно. Укалупљивало би, наводно, реформе школства. Нисам прихватио такав став, али сам одустао од своје идеје и намере. Мислим ипак после свега, и данас, да би нам свима таква једна методологија добро дошла, макар као приручник и подсетник о чему све треба водити рачуна када се приступа реформи школства и образовања. Како треба организовати и практично, корак по корак, остваривати намеравану реформу.

Многе реформе нису успеле, посебно код нас, по мом мишљењу, и зато што нису много уважавале управо оне који ће те реформе спрово-

водити – наставнике и све друге „школске људе“. Захтевао сам у свим реформама у којим сам учествовао, а учествовао сам у свима које су извођене док сам био активан као педагог, да се најпре са реформом (њеним циљевима, предлозима, захтевима, намераваним променама, током увођења у праксу, праћењем уведених промена итд.) пре свих добро упознају и за њих темељно припреме и оспособе за њихово спровођење, укључујући и материјално награђивање, они који их спроводе. Тек када их они прихвате као „своје“ има наде за успех. То треба чинити пре извођења реформе у праксу. Унапред. А не после када је реформа у току. У те претприпреме реформи школа треба обавезно укључити и све оне институције које образују и припремају будуће наставнике (данас факултете), затим стручна удружења наставника, потом родитеље и локалне друштвене средине, јавна средства комуникација итд. Тек када се изврше такве припреме, могло би се практично приступити реформи школа и очекивати да оне буду успешне. То је сложен и временски дужи процес. За то се често нема стрпљења. Многи који треба да спроводе реформу не осећају је као „своју“, као нешто што је потребно. Зато доживљавамо одбојност и неприхватање предложених реформи, због чега следе неуспеси. То су само нека питања за која сам ја мислио да би их требало обрадити у методологији школских реформи. Она, сигурно је, не би укалупила (као што су мислили неки) већ би помогла реформе у области школства.

Колики и какав је, по Вашем сећању и искуствима, био утицај Партије на Универзитет, наставу и живот и рад наставника и студената, посебно у првим годинама после рата, али и касније?

Опште гледано (постоје, свакако, и изузеци) тај утицај никад није био велик током друге половине 20. века, најмање на систем студија, на наставни рад наставника, на учење и полагање испита од стране студената. Факултети су, по мени, у томе били и остали доста традиционалне и конзервативне институције. Не прихватају лако промене/реформе ни када је реч о организацији студија, односу наставника и студената, положају студената током студија, испуњавању њихових студентских обавеза, испитима и сл. То се показало и у најновије време, на пример прихватање/одбацавање предлога Болоње! Има у томе доста позитивног, али и неких ограничења.

Сећам се, на пример, када је увођено друштвено управљање и самоуправљање у просвети, када су стваране самоуправне интересне заједнице за финансирање образовања, увођење у овој области „награђивања према раду“ и слично, мој факултет (ја сам био у то време председник Савета Филозофског факултета) прихватао је, углавном, формално (и само термилошки) такве предлоге и организационе промене. Није било јавних иступања и неслагања, није било јавних критика, одбијања таквих предлога и сл. Ми смо, рекао бих ћутке, и игноришући наведене предлоге, поступали веома мудро. Само смо формално прихватили такве „новотарије“. Настојали смо да не доведемо у опасност ни нормано ни устаљено традиционално доказано добро функционисање (рад) Факултета. Сви смо настојали да задржимо дугу традицију коју је мој факултет имао када је реч и о организацији, и о унутрашњим односима, и положају свих субјеката на факултету, у организацији студија, избору наставника, у начину награђивања и финансирања. Нисмо тада прихватили поделу факултетских студија на степене, на прихатање виших школа као првог степена студија и сл. И то се показало као мудра одлука и веома позитивно настојање и поштовање традиције, јер ускоро су такви предлози одбачени и у друштву и у просветној политици. Треба овде додати и следеће: у односу на основно и средње образовање, у односу на више школе, факултети су били много самосталији у не/прихватању таквих „новина“. Министри просвете (секретари, председници комитета, чланови извршних већа задужени за школство и просвету, просветни савет – различито су се називали) нису имали „надлежност“ нити „власт“ над универзитетима и факултетима. Они су били доста аутономни и самостални у свом развијању и мењању.

Сећам се такве глупости самоуправљања и захтева „награђивања према раду“ на факултетима када бих ја, то сам ја и јавно износио, на пример, морао имати као професор далеко већу плату него мој колега професор Георгије Острогорски, светски признати научник у области византологије, члан многих угледних академија наука и уметности у свету, кога су прижељкивале и позивале многе земље за професора, само зато што ја имам по неколико пута више студената педагогије него он на својим студијама византологије! Као да те студије, по природи ствари и науци, могу бити масовне као и студије, на пример, педагогије!

Не знам како је било на другим факултетима, али на мом Филозофском факултету такве глупости нису једноставно пролазиле!

Нисмо ми јавно устајали против таквих промена и предлога, али их суштински нисмо прихватили. Вршили смо само формално промене у статуту факултета и његовим актима, оно што се морало, али је факултет настављао да живи као и пре таквих предлога и одлука. Показало се то као мудра одлука и став. Брзо су такве одлуке замењиване новим, а ми смо настављали на Факултету да радимо и живимо како смо то чинили и пре. Тако је било на мом факултету. Мислим и на многим другим. Сећам се и сада јавне реакције једног професора Медицинског факултета (нисам сигуран – хирург Стојановић) који је са иронијом говорио да сада дозволу за неку сложу операцију мора да тражи од чистачице која је била члан „управног органа факултета“.

Шта можете рећи о демонстрацијама студената октобра 1954. године?

Највећи део 1953/54. године провео сам на последипломским студијама у Лондону у Енглеској. Вратио сам се на Факултет касно у јесен 1954. Нисам учествовао у тим догађајима студената и о њима не могу да сведочим.

Какав је Ваш став о деметрополизацији високог школства у Југославији? Да ли је постојала реална основа за отварање нових факултета и универзитета или се превасходно радило о политичком и економском диктату?

Мој став према деметрополизацији високог школства у Југославији је до одређене мере позитиван. Има доста разлога за потврду таквог става. Има то одређени позитиван значај и са гледишта друштвених потреба и економски гледано, научно-техничко-технолошки гледано, просветно-културно гледано. Постојање високошколске институције у једној локалној средини има позитиван утицај и значај и када је реч о доступности образовања појединцима и о свеукупном развоју те локалне друштвене заједнице. То потврђују и наши и примери многих других земаља. Деметрополизација губи свој смисао и значај када постане политички проблем, предмет борбе политичких партија и локалних друштвених заједница око тога која ће добити неку високошколску институцију, факултет, па и читав универзитет.

Два пута сам лично то доживео у пракси. Био сам у комисијама када су се место учитељских и виших педагошких школа оснивале педагошке академије и када су се место тих академија оснивали

учитељски факултети. Увек је при томе требало и „рационализовати“ мрежу, значи смањити број таквих институција у Републици и покрајинама. Био сам лично под веома снажним притиском да се те институције отворе овде, а не онде, у овом а не у другом месту. То није било лако издржати и остати до краја при објективним чињеницама при избору места у којем ће бити лоциране такве нове институције по Србији. Можда ће бити интересантно да испричам овде мој разговор са чувеним професором Филозофског факултета и научником у области класичних наука Милошем Ђурићем. Позове он мене у свој кабинет и каже ми (слободно интерпретирам): Имам један важан задатак за тебе Личанине (и он је сматрао да има у себи „личке крви“ – не знам како). Ја сав срећан да он има неки задатак за мене „претворим се у уво“ и пажљиво слушах шта ће предложити. Он се мало насмеје па каже предлажем ти да се удружимо и да нас двојица покренемо оснивање Личке академије наука и уметности са седиштем у Госпићу! Знаш, када могу имати академију наука ови у Приштини и у Подгорици зашто и ми Личани не бисмо могли имати Личку академију наука и уметности у Госпићу! Када бисмо све Личане академике повукли из загребачке и београдске академије, када би нам се придружили они Личани – научници и академици – из иностранства, били бисмо најача академија не само у овој Титовој Југославији већ и много шире! Тако је чувени „чика Миша“ кроз иронију исказао свој став према деметроползацији академија наука и вулгаризацији и политизацији такве идеје!

То би се могло рећи и када је реч о деметрополитизацији високог школства када се у њега умеша политика. А умешала се од самог почетка. Чим су се политичари почели китити тиме, а ките се многи и данас, себи приписујући као своју велику заслугу да је „његова“ локална средина добила факултет, па и читав универзитет, онда идеја о деметроползацији губи свој прави и смисао и значај и може бити само ствар подсмеха и карикатурног приказивања, као што је то чинио „чика“ Миша Ђурић када је било речи о деметроползацији академијама наука!

Какви су били односи између педагога и педагошких удружења појединих република? Колико је било јако јединство, заједништво, југословенство у тим круговима? Када сте уочили прва трвења, несугласице и сукобе и да ли сте /и када/ евентуално схватили и помислили да су те несугласице непомирљиве и да неће бити могуће да се превазиђу?

Однос међу педагошким друштвима Југославије, а лично сам веома много и активно учествовао и у раду таквог друштва у Србији и на нивоу Југославије, био је веома добар и сараднички. Остао је такав до краја. То могу и лично да тврдим, јер сам био редак међу југословенским (и српским) педагозима који је годинама успешно сарађивао са свима. Није било готово ниједног иоле познатијег југословенског педагога кога нисам знао и који се није радо одазиво на акције које сам ја иницирао и организовао. А био сам у томе неуморан.

Организовали смо многе састанке, активно сам учествовао у припремању и одржавању десет југословенских конгреса педагога (први у Београду 1952, последњи у Новом Саду 1990). На свима сам био активни учесник. Одржавани су ти југословенски конгреси педагога у свим републикама и покрајинама (мислим, изузев Космета) и свуда су радо дочекивани као значајни педагошки догађаји. Локална педагошка друштва су била у таквим случајевима домаћини југословенског конгреса.

Организовали смо многе уже и шире скупове, републичке конгресе педагога (лично сам учествовао на оба таква конгреса педагога Хрватске, на два конгреса Србије, на једном конгресу педагога Босне и Херцеговине), организовао сам лично десетину „округлих столова“ у оквиру часописа *Педагогија* (био сам одговорни уредник часописа), издавали смо (свако друштво) своје часописе и гласила и никад није било нити је долазило до сукоба међу педагошким организацијама у оквиру Југославије. Могу поуздано да сведочим да таквих сукоба није било ни идејних ни политичких, ни стручних – педагошких. Сви смо се борили за исту улогу педагогије и њен положај у југословенском друштву, онакав какав сам напред описао. У томе није било разлике међу организацијама педагога у земљи. Није било разлога за свађе и сукобе. Написао сам о тој нашој педагошкој сарадњи и посебну брошуру (поводом неке годишњице Савеза педагошких друштава Југославије).

Било је појединаца педагога, и то не мали број, који су се, највише из личних разлога (завист, љубомора, незадовољство због јавних стручних критика, због негативно написаних извештаја и реферата о појединцима приликом избора у разна звања, због тога што нисам позивао неке на скупове које сам иницирао и организовао, због одбијања да се штмпају њихови радови у часописима у чијим редакцијама сам био и сл.) међусобно сукобљавали. Ја сам лично имао и у Загребу и у Београду и у Сарајеву више (десетак) таквих педаго-

га, мојих „дежурних критичара“ са којим сам „ратовао“ и у педагошким гласилима. Ретко су то били стручни педагошки „обрачуни“, најчешће лична нетрпељивост, завист, што сам критички указивао на неке њихове педагошке идеје и пропусте са којима се нисам слагао (ја се од таквих критика нисам уздржавао као многи други педагози). У пар случајева разлог неслагања било је указивање на националистичка схватања (два у Босни и Херцеговини и један у Хрватској).

Ја сам лично имао сукобе са педагозима Албанцима (са Косова и Метоходије) док сам био одговорни уредник часописа *Педагогија*. Они нису иступали у име друштва педагога које су имали, већ појединачно. Захтевали су од часописа *Педагогија* да прихвати њихове предлоге, које сам ја у име редакције упорно и одлучно одбијао, на пример, да часопис даје резимеа на албанском језику свих чланака које објављује – јер они наводно не знају српскохрватски, на коме се штампа часопис, па га не могу користити. Напомињем да је часопис давао резимеа (тада важећи стандарди за научне часописе) објављених радова на енглеском и руском језику. Предлагали су да се „пропорцијално“ у том југословенском научном часопису обезбеди „простор“ и за штампање радова педагога Албанаца и да се при томе не „оцењује строго“ квалитет таквих радова. Разумљиво никако се то није могло прихватити. И ја нисам прихватао.

Као што сам рекао, друштва југословенских педагога се нису међусобно (републичка и покрајинска) сукобљавала све до краја. Ја то бар нисам доживео. Сарадња и солидарност међу њима увек су били коректни.

интервју водили:

проф. др Александра Илић Рајковић

др Сања Петровић Тодосијевић

др Драгомир Бонџић